

Rigkær ved Brokær. Foto Lars Christian Adrados.

Red blomsterne: 46 millioner kroner til kildevæld og rigkær

TEKST af: Flemming Thorning-Lund og Lars Christian Adrados

Efter talrige års fortsat tilbagegang i Danmark for især de 'våde' og grundvandsfødte naturtypers vedkommende, er der nu endelig udsigt til, at denne katastrofale udvikling kan blive vendt. Rundt om i landet er der i de seneste år blevet taget mange initiativer til at bremse tilbagegangen. Et af disse projekter, 'Rigkilde LIFE' skiller sig ud fra de fleste andre i landet i kraft af dets samlede vådbundsareal og dets høje ambitionsniveau. Det udmærker sig dertil ved at være udviklet i et nært samarbejde mellem en række nordjyske og sjællandske kommuner samt med Naturstyrelsen Fyn. Midlerne, der er tildelt projekter, beløber sig til i alt 46 millioner kr.

EU's LIFE pulje til naturprojekter betaler de 60 procent heraf. Resten betales af Naturstyrelsen med 39 procent, og den sidste procent udredes af de deltagende kommuner.

'LIFE Kildevæld og Rigkær' – et EU LIFE projekt

Inden for en femårig periode med udløb i 2020 har Thisted Kommune fået til opgave at administrere dette

pengeløb i en nært samarbejde med de implicerede parter og med Thisted Kommune som projektansvarlig.

Ifølge projektets daglige leder, biolog Lars Christian Adrados skyldes valget af Thisted som projektets omdrejningspunkt ganske enkelt, at denne kommune rummer en af de største samlede mængder af rigkær i landet. Dertil kommer, at ingen dansk kommune tilnærmelsesvis har så store, sammenhængende naturarealer, som Thisted.

Lars Christian Adrados nævner i samme åndedrag, at vi er helt afhængige af, at lodsejerne synes, at det er spændende at være med til at bevare de truede naturtyper. Han fortsætter: 'For projektet er det af afgørende betydning, at der efter projektperiodens afslutning i samarbejde med lodsejerne kan findes langsigtede løsninger, der kan forhindre, at det hele ikke blot groer til igen'.

Ud over at fortælle om LIFE projektet har artiklen endvidere til opgave at berette om et bemærkelsesværdigt menneske – personen, der i det daglige 'står bag' projektet, Lars Christian Adrados.

Lars Christian Adrados

Lars Christian er født i Ålbæk nær hav og strand i det nordjyske. Her voksede han op i daglig kontakt med havet og den altid tilstedeværende blæst, og her fik han grundlagt den kærlighed til elementerne og de organismer, planter og dyr, som han dagligt kom i kontakt med. Den grundlærdom og den fascination har fulgt ham lige siden.

Hans livsbane blev hurtigt afstukket. Biolog blev han med speciale i herpetologi. Det begyndte med konsulentopgaver i Landsforeningen 'Natur og Ungdom', hvor han arbejdede med vandhulsstudier, som blev til en undervisningsbog for 7.-9. klasse. 'Find liv i vandhullet'. I 1992 fik han tildelt sin første opgave som herpetolog med henblik på at udarbejde en 'Indsatsplan for udvalgte Paddebestande i Viborg Amt'.

Senere blev hans opmærksomhed rettet imod strandtudser i Thy. 'Her var det, at min store kærlighed til landet med de store vidder mellem fjord og hav blev grundlagt', pointerer Lars Christian i samtalen løb.

Samtidig med, at han færdiggjorde sin uddannelse på KVL (den Kongelige Veterinære Landbohøjskole), arbejdede han som konsulent på en filmserie om de danske padder. Filmen blev produceret for dansk TV2 af 'Loke Film' i 1996.

Vil du fortælle lidt om dine mange år i Østeuropa – hvad beskæftigede du dig specielt med.

Sammen med en lille gruppe studiekammerater søgte jeg om 'Øst støttemidler' DANCEE (Danish Corporation for Environment in Eastern Europe) til at foretage en række kortere studierejser til Polen med det formål at opnå øget viden om økologiske forhold i Østeuropa. Men Miljø- og Energiministeriet ville det anderledes. De syntes ikke, at midlerne skulle bruges til amatører og bad os om at gange budgettet med 20, så vi kunne drage professionelt af sted til Polen. Det startede med et projekt om bevaring af padder og uddannelse af polakker, så de kunne tage vare på deres egne padder. Gennem talrige studieture og workshops fik vi opbygget et netværk, hvor landskabsøkologi var bærende. Lars Christian fortæller fra sit ophold: 'At på det tidspunkt var det lidt spøjst som vesteuropæer at komme til Bialowieza skovene i Polen og så interessere sig for økologien knyttet til de nedre dele af fødekæden. Polakkerne syntes vist, vi var lidt underlige – vesteuropæerne kom jo især for at studere adfærd hos sjældenhederne som europæisk bison, ulv, los, hvid og sort stork samt lille skrigeørn osv. – noget der lå milevidt fra at forstå padders populationsdynamik'.

Jeres engagement i det østlige Polen, der begyndte som et regulært 'beskyttelsesarbejde' af padder, krybdyr og andre organismer fra de nedre dele af fødekæden, rygtedes hurtigt til nabolandene, forstår jeg. Det må have været en stimulerende oplevelse for dig og dine fæller at opleve en sådan opmærksomhed.

Det var det i høj grad. For os var interessen for vores arbejde næsten overvældende. Da det rygtedes uden for lan-

Lars Christian Adrados leder efter Løgfro (Pelobates fuscus) i Lille Vildmose. Foto Peter Nørmølle.

Naturlig eng med græssende dyr og vandingshul. I baggrunden ses en karakteristisk (datidig) gårdsbebyggelse. Bialowieza, Polen. Foto Lars Christian Adrados.

Der tages afsked med storkene inden efterårstrækket påbegyndes. Eng nær landsby i Bialowieza, Polen. Foto Lars Christian Adrados.

dets grænser, at der var en håndfuld danske herpetologer i det østlige Polen, modtog vi anmodning om at assistere med forskellige projekter. I årene fra 2000 til 2002 var jeg således med til at hjælpe esterne med at bevare de sidste strandtudsebestande, som havde lidt alvorligt ved Sovjetunionens sammenbrud. De estiske strandenge var ikke længere det 'nye Ruslands' kødkammer, så de tidligere så velafgræssede strandenge groede hurtigt til i tagrør og pil.

Med udsigten til at blive indlemmet i EU stod Polen foran store infrastrukturændringer. I årene fra 2000 til 2005 arbejdede jeg igen for DANCEE midler i Polen. Denne gang med temaet: faunapassager. Det bestod dels

i opførelse af de to første faunapassager i Polen dels handlede det om undervisning og naturovervågning.

Fortæl lidt om dine 'hjertebørn' padderne og krybdyrene.

Min første tid i Polen blev på mange måder min 'egentlige uddannelse'. Igennem de første mange års undersøgelser, hvor landbruget i Østpolen kun var svagt industrialiseret, lærte jeg, hvad naturlig hydrologi, plads til udfoldelse og mangel på eutrofiering betyder for økosystemer og biodiversitet. Begreber, som jeg via lærebøgerne hidtil havde haft et langt mere abstrakt forhold til. I de senere år havde

jeg lejlighed til at iagttage, hvorledes og hvor hurtigt økosystemer bryder sammen, når landbruget industrialiseres. Når kvadratkilometer efter kvadratkilometer af eng bliver drænet og omlagt til ager. Padderne er blandt de første til at reagere – mange arter forsvandt og mere robuste arter reduceredes kraftigt. I den landsby, jeg boede i de første år, og hvor der dengang var omkring 40 par storke, var der nu kun ét par tilbage.

Under så meget anderledes forhold, som det daværende Østeuropa frembød såvel natur- som landbrugsmæssigt for danske forskere, må i givet have stødt på mange interessante hændelser. Kan du nævne et par stykker.

Ja, det kan jeg. På et tidspunkt havde jeg en studerende, som skulle lave måneders feltarbejde langt fra min bopæl i Polen, så jeg spurgte en ældre bonde om husly. Efter at have fortalt hvad den unge studerende skulle lave, udbød bonden 'Jamen sølvfølgelig, vi har fælles interesse i at bevare naturen!'

Et andet viser lokale bønders kærlighed til naturen. Et efterår, hvor de hvide storke inden deres store træk sydpå var ved at samles på engen bag landsbyen i Polen, fik jeg lyst til helt tæt på at opleve, når de næsten 1000 storke i samlet flok steg til vejrs. Så jeg kravlede forsigtigt ind i en af de mange høstakke på engen. Efter at have set himlen

farvet i sort og hvidt, kravlede jeg ud igen og oplevede, at der fra flere høstakke kom folk til syne. Mange lokale ville også hilse storkene farvel!

Et dansk landskab uden dynamik og med ringe hydrologi

Efter din hjemkomst fra det langstrakte ophold i Østeuropa forstår jeg, at dit syn på 'det danske landskab' var blevet gennemgribende ændret. Vil du uddybe det nærmere.

Efter årene i Østeuropa så jeg på det danske landskab med helt anderledes briller. Vort hjemlige, intensivt dyrkede landskab lider udtalt under mangel på plads og mangel på naturlig hydrologi. Det er stærkt fragmenteret med udtalt habitatisolering. Desuden lider den under manglende dynamik.

Både padder og krybdyr udbreder sig langsomt. Padder kræver vand for at yngle og generelt fugtige områder for at fouragere. Og for mange krybdyrers vedkommende er manglen på økologiske forbindelser særlig udtalt.

Da EU's LIFE naturprogrammer sættes i værk, bliver de på mangfoldige måder den redningsplanke, der er et så skrigende behov for. LIFE-programmerne målrettes såvel imod enkeltarter som truede naturtyper.

Spidssnudet Frø (Rana arvalis). Foto Flemming Thorning-Lund.

Rigkær

'Rigkær er en naturtype, der består af moser og enge med vandmættet jordbund (trykvand eller høj vintergrundvandstand) med mere eller mindre kalkholdigt grundvand. Ved et kildevæld forstås det sted, hvor (kalkholdigt) grundvand trænger frem på jordoverfladen'. (Kilde: Wikipedia)

Du har fortalt, at det var en meget stor 'forløsning' for dig, da du fik mulighed for at skrive de to LIFE projekter, 'LIFE Sårbar natur langs Vestkysten' og 'LIFE Hulsig Hede' i henholdsvis 2012 og 2013. Hvorledes kunne det være en forløsning for dig

Det hænger i høj grad sammen med den erkendelse, jeg kom frem til efter min tilbagevenden til Danmark, hvor jeg lysende klart erkendte, at den generelle naturtilstand lod meget tilbage at ønske. Medens jeg formulerede drejebøgerne for disse to arbejdsopgaver, så jeg klart de rige muligheder, der lå heri for at komme den trængte natur til undsætning. Heri lå 'forløsningen'.

Begge projekter er habitatprojekter med store ambitioner om genetablering af naturlig hydrologi og fjernelse af delvist eutrofieringsbetinget opvækst af nåletræarter først og fremmest på statsejede arealer langs vestkysten. Desuden var det gennem de omfattende rydningsarbejder muligt at genskabe landskabelige korridorer.

I 2014 fik du så din nuværende opgave serveret, 'LIFE Rigkilde'.

Ja, det var min store 'forløsning'. Jeg fik nu mulighed for at skrive projektet 'LIFE Rigkilde' med den lange og omstændelige 'arbejdstitel' 'Genopretning og pleje af rigkær, kildevæld og avnknippemose (Hvas Avnknippe, Cladium mariscus) i Danmark'.

Denne opgave adskiller sig fra mange andre LIFE projekter ved at projektarealerne er privatejede. Derved har

Den atlantiske hhv. kontinentale biogeografiske region

En biogeografisk region er et større område med forholdsvis ensartede økologiske og fysiske forhold. Europa er opdelt i 11 regioner. I den tempererede klimazone findes den atlantiske region kystnært mod Atlanterhavet og den kontinentale region findes i et langt vest-østgående bånd tværs over kontinentet. Grænsen mellem de to regioner følger i Danmark den jyske højderyg.

'LIFE Rigkilde' mange formidlingsmæssige og kulturelle aspekter, som jeg med forventning ser frem til at beskæftige mig med.

Efter en kort mellemlanding, hvor jeg særligt havde ansvaret for at formulere naturindholdet i forslag til den nye Thy Nationalparkplan, hvor naturlig hydrologi kom øverst på prioriteringslisten, tiltrådte jeg stillingen i Thisted Kommune som projektleder for 'LIFE Rigkilde' i 2015.

I projektformuleringen er baggrunden for indsatsen rammende beskrevet: Spredt i det danske landskab, ofte ved foden af indenlands kystskrænter eller i siderne af istidens erosionskløfter, ligger der – eller burde der ligge – en perlerække af fugtige, lysåbne habitatnaturtyper. Men perlerækken er brudt. U hensigtsmæssig hydrologi, arealreduktion, fragmentering og næringsstofbelastning har medført et direkte tab af talrige af disse habitatnaturtyper. Og hovedparten af de tilbageværende er truet af disse årsager samt af tilgroning, uhensigtsmæssig drift, pesticidpåvirkning og stigende forekomster af invasive arter.

Hvad er formålet med projektet og hvad er dine særlige ønsker for udbyttet.

Formålet med projektet er derfor i Jammerbugt, Thisted, Struer, Høje-Tåstrup, Faxe og Furesø Kommune samt på Naturstyrelsen Fyns arealer på Sydlangeland at pleje 14,0 ha avnknippemose, 5,7 ha kildevæld og 196,3 ha rigkær til gunstig bevaringsstatus samt at genskabe 4,5 ha avnknippemose, 7,5 ha kildevæld samt 75,0 ha rigkær.

For at sætte projektet i perspektiv kan det nævnes, at der ved projektets start var kortlagt 86 ha avnknippemose i Danmarks kontinentale biogeografiske region, 23 ha kildevæld i Danmark atlantiske biogeografiske region og 524 ha rigkær i den atlantiske biogeografiske region.

Habitatplejen i projektet omfatter således arealmæssigt 16 % af den resterende (danske) avnknippemose, 15 % af kildevældene og 31 % af rigkærene i den atlantiske biogeografiske region.

Du omtalte tidligere under vores samtale, at faktorer som uhensigtsmæssig hydrologi, arealreduktion og massiv opvækst af næringsstofbetinget græsagtige plantearter – altså ikke alene af træer og buske – udgør nogle af de største trusler imod bevaringen af en rig og afvekslende natur.

Så hvorledes vil du forsøge at indfri målsætningerne 'i marken'.

For at kunne gøre det, forventes der at være behov for at etablere hensigtsmæssig hydrologi på 1.026 ha, at bekæmpe tagrør og pil på 337 ha. Desuden skal der ske forbedret afgræsning på 744 ha samt finde pleje sted af 47 vandhulsbredder/vandhuller.

Da vi tidligere talte om den 'forløsning', du følte ved udsigten til at arbejde med LIFE Rigkilde projektet,

Thy-Gøgeurt (Dactylorhiza majalis subsp. calcifugiens).
Foto Flemming Thorning-Lund.

Bilag IV-arter

Bilag IV-arter er dyre- og plantearter, som er beskyttede efter EU's Naturbeskyttelsesdirektiver. For dyrenes vedkommende har reglerne bl.a. til formål at beskytte de steder, hvor de yngler og opholder sig for at overvintre. For padder og krybdyrs vedkommende kan det for eksempel være ynglevandhuller eller diger.

var du inde på, at det forhold, at projektarealerne er i privat eje, rummer en del interessante aspekter såvel kulturelt som formidlingsmæssigt. Vil du uddybe det synspunkt lidt nærmere.

Den særlige udfordring ved den samlede indsats er, at det sker på privat ejendom, og at der i høj grad vil være tale om at nytænke den kulturhistoriske udnyttelse af engene. I mange århundreder var engene en forudsætning for kærenes store blomsterrigdom og ikke mindst rigkærenes betydelige biodiversitet. Engen er i det store billede ikke længere agerens mor. Men hvad skal den så være.

Hvad er projektets 'ønsker' for de særligt sårbare og truede plante- og dyrearter.

På artsniveau er det målsætningen at sikre eksisterende ynglelokaliteter for stor vandsalamander og øge bestanden af spidssnudet frø med 50 % i projektområderne. Det er desuden en målsætning at fastholde den 'østlige del af Natura2000 området 'Øvre Mølledal' på Sjælland som et af landets bedste ynglelokaliteter for lys skivevandkalv og stor kæruldsmid.

På artsniveau for planter er der derimod ikke opstillet

specifikke målsætninger. Det skyldes, at nøglearterne indgår som væsentligt element i vurderingerne af, om habitatmålsætningerne opfyldes. Dog er Vibefedt (*Pinguicula vulgaris*) valgt som logo for projektet, da denne plante findes i næsten samtlige projektområder. Som for andre nøglearters vedkommende forventer vi, at Vibefedt vil nyde godt af projektets mange plejetiltag.

Takkebemærkning.

Anna Bodil Hald takkes for konstruktiv kritik i forbindelse med artiklens tilblivelse.

Flemming Thorning-Lund. Omfattende engagement i natur- og miljøbeskyttelse. Tidligere mangeårig vicepræsident i Danmarks Naturfredningsforening, Tidligere medlem af Skovrådet og Strandbeskyttelseskommissionen (DK). Er i dag rejsearrangør og -leder af natur- og landskabskulturhistoriske rejser. Nature interpreter.